

TEMİZ TATLI SU NEREDEN GELİYOR?

Prof.Dr.Uçkun GERAY

İklim Krizinden Su Krizine

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Uzmanlar Grubu'nun (GIEC) Şubat 2007'de yayımladığı rapor ve Nisan 2007'de yayımladığı Brüksel raporu insanlığın ne kadar güç durumda olduğunu açıklamaktadır. Örneğin 3,2 milyarlık bir nüfusun ciddi anlamda su sıkıntısı çekeceği (halen Dünya nüfusu yaklaşık 6,5 Milyar) 600 milyon insanın aç kalacağı, asıl zarar görenlerin yoksul ülkeler-yoksul kesimler olacağı, bitki ve hayvan türlerinin %20-30'unun yok olmayla karşı karşıya kalacağı bu açıklamaların sadece küçük bir bölümüdür.

Bu ürkütücü tabloya karşılık Kyoto İklim Sözleşmesini imzalayıp, onaylamayan ülkelerin, başta ABD, olduğu; onaylamayan ülkelerin, Türkiye gibi, bulunduğu; önce Çin ve Hindistan'ı görelim denildiği; benim şirketlerim zarar edeceğine Dünya zarar etsin denildiği; böyle bir krizin yaşanmayacağına veya çaresinin ergeç bulunacağına inanıldığı görülmektedir*.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler krizi önleme doğrultusunda yatırım, enerji, üretim, tüketim, teknoloji konularında köklü değişiklikler yapabilecek güçte değildir. Ayrıca bu ülkelerin diğerlerine yetişme gibi bir amaçları hep varolacaktır. Zengin ülkeler ise önceliklerini kaptırmamak üzere yeni pazarlara, yeni mallara, yeni teknolojilere uzanmak ve en azından bugünkü yaşam biçimlerini güvenceye almak zorundadırlar.

O nedenle de krize doğru gidişte yarı yolun geçildiği iddia edilebilir. Zira insan değerlerinin neden olduğu bu noktadan, ancak ve ancak söz konusu değerlerin hızla geri çevrilmesiyle uzaklaşılabileceği görülmektedir.

İklim krizinin doğurduğu global ölçekli en önemli sorun su krizindeki yoğunlaşmadır. İklim krizini önlemek, su krizini de önlemek olarak okunabilir.

Su ve Orman Ekosistemleri İlişkisi

Su sıkıntısını önlemede devreye sokulması gereken en önemli karasal ekosistemler orman ekosistemleridir. Bunun ardından meralar gelmektedir. Ancak bu doğrular pek çok "aydın" pek çok "uzman" tarafından bir türlü tam olarak görülememektedir. Su yönetimi yahut su kaynakları yönetimi yağışın toprağa ulaştığı noktadan başlamaktadır. Temiz Tatlı Su (TTS) bu iki ekosistemden çıktıktan ve kullanıldıktan sonra kirlenmektedir. Yağış toprağa ulaştığında karşılaştığı doğal ortamın nitelikleri, hem yüzeysel akışın rejimini ve hem yer altı su stoklarını belirlemektedir. Eğer havzada orman ve mera ekosistemleri başatsa, suyun nicelik, nitelik ve rejim parametreleri, orman ve mera ekosistemlerinin bulunmamasına göre, olumludur. Orman üstü alanlardaki yani alpin bölgelerdeki yağış genelde kar şeklinde olduğundan benzer düzenleme söz konusudur. Üstelik alpin bölgeden aşağı inen su orman ekosistemlerinden geçmekte ve faydalılık derecesi yükselmektedir.

"Aydın" ve "uzman" kişilere orman-su ilişkisini daha iyi açıklayabilmek üzere bazı bilgileri vermek faydalı olacaktır: Fransa'da ormancılık mesleğini veren eğitim kurumları yüksek okul

---

* Almanya önde olarak, CO₂'nin yer yüzeyinin 700 m derinliğindeki katmanlarda saklanması gibi bir önlemin düşünülmeye başlandığı öğrenilmektedir.

statüsündedir ve Ecole Nationale du Génie Rural, des Eaux et des Forêts (ENGREF) olarak adlandırılırlar. ABD’de ise Kongre 1905’de U.S. Forest Service’i kurarken bunun nedenini, sürdürülebilirlik çerçevesinde yüksek nitelikli su ve odun hammaddesi üretimi olarak belirlemiştir. 1946’da kuruluş yapan U.S. Grazing Service ve Bureau of Land Management da su kaynaklarının bir bölümünü etkileyen önemli kurumlardır.

Havza yönetimi ve su koruma konusunda ABD’de 20. yüzyılın 2. yarısında su düzeyini, kaynak yönetimi yöntemleriyle artırma hedefine dönük araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlara dayanarak birçok plan uygulanmaktadır. Bu planların yeni bir yaklaşımı, yeni bir paradigmayı temsil ettiği ifade edilmektedir. Söz konusu planlar arazi-su arakesitine ve su kaynaklarının yönetimine dönüktür. Orman alanlarında bitki ve kar örtüsünü manipüle ederek su akışının zamanını ve düzeyini değiştirme olanakları araştırılmaktadır. Yüzlerce araştırmanın sonucunda su çıkışı düzeyinin arttırılabildiği gösterilmiştir.

Su üretimini arttırıcı öteki önlemler de vardır. Bu, bazen bitkilendirme, bazen seki yapma, bazen tepe çatılarını gevşetme... vb ile gerçekleştirilir.

Hatırlatmakta yarar vardır ki TTS üretimi havzalarda gerçekleşmektedir. Havzalardaki su üretiminde rol alan ekosistemlerin tahribi suyun nicelik, nitelik ve rejimini bozmakta ve sel, taşkın, yıkım ve can kaybı doğurmaktadır. Dolayısıyla bu durum, doğal kaynakların korunmasını ve geliştirilmesini kısacası havzaların yönetilmesini gerektirir. Ancak havza yönetimi ekonomik, sosyal, teknik, ekolojik ve kültürel boyutlu bir sorundur. Eğer, genelde görüldüğü gibi, kırsal yoksulluk söz konusuysa havza yönetimi zorlaşmakta, başarısızlık halinde yoksulluk sarmalı ve aşırı göç gündeme girmektedir.

Türkiye, ortalama yükseltisi ve yükselti farkları büyük olan bir ülke olduğundan havzalardaki TTS üretimi arttırılabilir ve gelecekteki su kıtlığı yumuşatılabilir. Ancak su üretimine ayrılacak orman ve mera alanlarının arttırılması ve öncelikler ışığında hızla çok boyutlu önlem alınması zorunludur. Bu doğrultuda kurum ve kuruluşların etkin koordinasyonunu güven altına alabilecek bir mekanizma hayata geçirilmelidir. Başka deyişle ülkenin su yönetimi DSİ’nin mi, yoksa Çevre ve Orman Bakanlığı’nın elinde olmalıdır sorusu anlamsızdır. Temel sorun etkin bir koordinasyonu güvenceye alan bir işleyişin bugüne kadar oluşturulamamış bulunmasıdır.

Türkiye’nin %27’si orman rejimine dahil alanlardır. Yaklaşık %20-%25’i de mera alanlarıdır. Bunların dışında, baraj havzalarında, orman yahut mera yapılacak çok geniş alanlar söz konusudur. Su güvenliği bu alanlara yatırım yapılmasıyla da ilgilidir.

Suyun Pazarı ve Fiyatı Olmalı Mı?

Su’yun ekonomik bir mal olarak, daha doğrusu pazarı ve fiyatı olan bir mal olarak kabul edilmesi doğru sonuç yaratmamaktadır. Ne var ki bazıları “yönetim” terimi yerine “işletme” terimini kullanmakta, bu durumda su ve dolayısıyla havza yönetimi kamusal niteliğini kaybetmektedir. Özellikle dış güçler su’yu ve su kaynakları yönetimini kamu hizmeti olarak görmemekte; kıt oluşundan hareketle su’yu ticari bir mal haline getirmeye çalışmaktadır.

Bu doğrultuda 1970’lerden başlayan girişimlerin gitgide yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu girişimlerde, su’yu uluslar arası sorun niteliğine kavuşturma ve su sektöründe “reform” ihtiyacını kabul ettirme hedefleri dikkat çekmektedir.

Dünya su zirvesi, su sempozyumu, su ortaklığı... vb toplantılarda yapılan başlıca vurgular şunlardır: su kıt bir kaynaktır, bir pazarı ve fiyatı oluşturulmalıdır, su'nun fiyatlandırılmasında tam maliyet dikkate alınmalıdır, özel sektöre etken ve saydam çalışan bir ortam sağlanmalıdır. Başka deyişle, dışsallık yaratan bu kaynak ticarileştirilmeli ve kamusal niteliği ortadan kaldırılmalıdır. Dolayısıyla su'nun pazara ve fiyata kavuşturulması ve kamu malı olma niteliğinin terk edilmesi gerekir. Son derecede önemli olan bu husus başka bir kapıyı da açmaktadır. Kamusal niteliğin kaybolması bu alanın özelleştirilmesinde ve bir imtiyazın yerli yabancı özel kişilere verilebilmesinde yaşamsal adım durumundadır. Kamusal niteliğin kalkması, mutlaka mülkiyet değişimi anlamını taşımamaktadır. Başka deyişle havza kamu mülkiyetindedir, ama su üretimi, pazarlaması ve havza yönetimi özel kişinin elinde olabilir.

Yabancılar bu ortamı, su konusundaki kıtlık argümanını kullanarak ve suyun yatırım ve kâr için büyük gelecek vaatetmesinden dolayı hararetle istemekte, hatta dayatmaktadır. Başka deyişle su kaynakları tam anlamıyla emperyalizmin hedefi haline gelmiştir.

Bugün zengin ülkelerin elinde hayal edilemeyecek kadar büyük finans olanağı bulunmaktadır. Bu kaynağın kullanılmaması, çok kısa ifadesiyle, Kuzey'in çökmesi demektir.

Çöküşün önlenmesinin bir yolu da, pazardaki ürün ve hizmet çeşitlerinin çoğaltılması ve derinleşme yanında, metalaştırılmamış bir ürün ve hizmet bırakmamaktır.

İsrail su kıtlığını, komşu ülkelerin kaynaklarını haksız kullanarak dengelemektedir. İsrail aynı zamanda vaadedilmiş topraklarla, Dicle ve Fırat havzasıyla da ilgilidir.

Bir İsrail başbakanı "Bizim ilgi alanımız Dicle ve Fırat'a kadardır" diyebilmiştir. Eski İsrail dışişleri bakanı Şimon Perez "Türkiye suları ticarileştirilmeli, Türkiye'nin çok suyu var" demiştir. Perez şunu da eklemiştir. "Su kalıcı barışın anahtarıdır".

İsrail'in talip olduğu Manavgat suyu, doğal olarak, bir havzanın ürünüdür. İsrail havzanın yönetimini de talep etmiştir. Kendince de haklıdır ve havzanın bozulmasını ve kirlenmesini önlemek istemektedir. Fakat havzanın büyük oranda ormanlık oluşu buna engeldir. Zira, Anayasa'nın 169. maddesi, devlet ormanları devlet tarafından yönetilir ve işletilir demektir. Bu nedenle Anayasa değişikliğine gidilmelidir. Zira su ve havza yönetiminin özel kişilere verilmesi bu maddeye göre mümkün değildir.

Son hükümet 2003'de, devlet ormanları devlet tarafından yönetilir, işletilir, işlettilir, şeklinde bu değişikliği yapmak istemiştir. Bu, havza yönetimini özelleştirme, hatta yabancıya verebilme anlamına gelmektedir. Ancak hükümet bu girişimi ertelemiş bulunmaktadır.

Ortadoğu ve İsrail örneğinde olduğu gibi a)su kaynaklarına erişebilmek b)bunları yönetir duruma gelmek c)bu kaynakları ele geçirmek gibi bir projenin varlığı unutulmamalıdır (08/05/2007).